

ṣoḍaśam pūraṇam

śrī-rukmiṇī-pāṇi-paripīḍana-kṛīḍanam

[1] tad evaṁ rātri-kathāyām kṛta-prathāyām śrī-kṛṣṇa-mukha-sitāmśu-smita-site śrī-vrajarāja-bhāsīte sadasi kathāntaram snigdhaḥkaṇṭhaḥ kathayāmāsa—[2] tad evaṁ dūteṣu gatāgatayā sambhūteṣu kaucid dūtāv āgatau | āgatyā ca pūrvavat kuśalam āvedayantau nivedayām āsatuḥ | tasyām nāmnā vamanālinyām dhāmnā ca sarva-śubha-śālinyām puryam kim apy apūrvam vṛttam samprati vṛttam asti |

[3] vrajarāja uvāca—saumyau ! samyak kathyatām |

[4] tāv ūcatuḥ—tatra sarva-sukha-maye dina-katipaye gate kvacid ekānte kante ratna-niśānte kāñcana kāñcana-paryāṅkim anu kadācid udāsīnavad āsīnam bhavad-udbhavam durjana-vipralabdha iva kaścid vipraḥ sa-sambhramam labdhavān | labdhavantam ca tam vipratā-visrabdha-hṛdayaḥ samyag dhrta-tanayaḥ sa tu bhavat-tanayaḥ praṇāmena saṁyujya pādyādibhiḥ sampūjya madhuraṁ sambhojya śayyāyām saṁyojya caraṇau paricaraṇāya dhārayan vārtāntaram antarāvātārayann āgamana-kāraṇam papraccha |

[5] sa tu salajjatām sajjan kṣaṇam tūṣṇikām puṣṇāti sma | paścāt tu jagāda—vidarbha-deśa-nareśaḥ kuṇḍina-kṛta-niveśaḥ khalu bhīṣmaka-nāmā viṣṭa-kīrti-dhāmā bhavatā jñāyata eva | amuṣya cāmuṣya-kulikā-kalitasya danuja-prakṛtīnām rukmi-prabhṛtīnām anujā rukmiṇī nāma tanujā cāvagamyate | sā ca jñāta-tat-tāta-hṛdbhiḥ suhṛdbhir bhavate dātum vibhavitā | rukmiṇā tu tān vipralabdhan vidhāya śīsupālāya dātum ārabdho'sti | dhanyā sā tu kanyā tava śrutim śrutim iva pramāṇīkṛtya svānubhava-vartmani tvām eva varīyastayā varīkṛtya ca varitum icchati | varitum icchatīti kim vācyam ? api tu manasāvārīd eva | tad anu cānyena pāṇi-pīḍanam pīḍanam avyavahitam paryālocya lajjām apy asajjantī mām tava sthānam prasthāpitavatī | uktavatī ca—

lajjā kāryā nātra yatrāsti dharmāḥ
kā sā yā syād enase mṛtyave vā |
udyad-rāgās tam punar loka-dharma-
tyāgād dhanyāḥ sarva-kāntam bhajante ||1|| iti |

[6] atha kṛṣṇaḥ svagatam vicārayati sma--satyam satyam | sā khalu gaty-antaram anāsaktā mayy evānuraktāstīti kṛta-sarva-sukhād devarṣi-mukhād apy avakalitam | kintv āstām tāvad anurāga-vārtā | sad-āmnāyavatī sā na kadācin mad-eka-pātivratya-mayam āmnāyam tyajet | param tu kāyam eva viṣjjet | tad etac ca mad-īngitam apekṣya guruṣu na jñāpayatīti lakṣyate | mad-īngitam veda ced asāv ātmani mad-aṅgīkṛtim anīṣitam svāṅgīkṛtam eva manyate | tad anyathā tu svam aṅgam api nāṅgīkṛtam iti | mama tu sa eṣa nisargaḥ sadā nirargalaḥ sphurati | yad anurāga-mātra-pātratā yatra na tatra tyāgam ayitum śaknomīti | tathāpi gokula-prema-lakṣmī-vilakṣaṇī-kṛta-hṛdayatayā na tu tasyānudyamanam kurvann asmi | samprati tu tasyās tāvatī tāpavatī prayatna-varivasyā | tat kim kartavyam niścinomīti naś cittam na vipāścid bhavati | tasmān navyam tu praṣṭavyam iti |

[7] atha papraccha—kim api viśiṣṭam tayā svābhīṣṭam nirdiṣṭam ?

[8] vipra uvāca—na hi na hi, kintu patram evedam sāpatrapam mām grāhitam asti |

[9] śrī-kṛṣṇa uvāca—vācyatām |

[10] brāhmaṇaḥ sa-gadgadā uvāca—

te te guṇā bhuvana-sundara karṇa-randhra-
dvārā mādiya-hṛdayam viviśur nikāmam |
te'py āsatām ahaha yac ca dṛg-eka-gamyam
tad-rūpam apy atha tathā viśati sma tatra ||2||

āviśya tatra bhavad-eka-gatitvam ātma-

sambandhi man-manasi tāni nidihya tasthuḥ |
yenedam apy ahaha hrī-parivarjanena
tvām eva śaśvad anugacchati kañja-netra ||3||

ye ye guṇā nikhila-tāpa-harās tathā yad-
rūpaṃ samasta-phala-rūpaṃ amī ca tac ca |
mad-vāñchitaṃ na dadatām na tu tena gātām
anyādrśa-prathitim īśa tad etad īhe ||4||

kanyā bhavet kulavati guṇa-śālinī yā
sā cet sudhīr avasare na bhajeta kā tvām |
yas tvām guṇādibhir ananya-samaḥ samasta-
trailokya-loka-hṛdayāntara-hṛd-vibhāsi ||5||

tasmān mayā hriyam apohya nigadyate drāg
adyaiva daivata mayā sa bhavān vṛto'sti |
tvayy arpitam vapur idam sprśatān na caidyah
siṃhī-vapuḥ kim u nṛsiṃha śṛgāla-yogyam ||6||

pūrtādibhiḥ sa bhagavān yadi śaiśavādāv
ārādhitas tava mayā caraṇārcanāya |
tat tarhi setsyati na vā yadi tatra pātaḥ
pātas tanor bhavatu tām sprśatān na cānyah ||7||

śvo bhāvini tvam ajitodvahane vidarbhān
guptaḥ sametya pṛtanā-patibhiḥ parītaḥ |
devy-arcanānaya-kṛte kṛta-niṣkramām mām
nirmathya cedipa-mukhān sahasā harasva ||8||

yasyānghri-pankaja-rajāmsy api sarva-duḥkham
sarvaṃ haranti sa ca cen na bhavet prasannaḥ |
tarhi vratāyuta-yujām januṣām sahasrair
jahyām punaḥ punar asūn varam etad astu ||9|| iti |

[11] atra vrajasthāḥ kecit procuḥ—aho ! bālikāyā api śubhābhiniveśa-paripālikā buddhiḥ
kalitā, tad etāvad antam svāntam iti |

[12] kāścit procuḥ—katham sā bālikā ? kintu cālikā | yat tāvati bhaye tam prāyunkte iti |

[13] anye procuḥ—kṣatriya-jātityā tasyā manasi bhayaṃ nāyāti, kintu tasyā dharmā-niṣṭhā
khalu sarvaṃ pratiṣṭhāpayisyatīti punaḥ purataḥ kathyatām |

[14] dūtāv ūcatuḥ—tad evam avadhārya hariṇā punar idam manasi vicāryate sma—samprati
kim kāryam ? yatas tat-prāṇa-tyajanam avaśya-nivāryam | gokula-gati-pratibandhāvaham tad-
vivahanam tu katham pāta-nirvahanam vidheyam ? iti |

[15] atha punar api vicāryate sma—āpātataḥ sā samāhāryā, paścāt tu vicāryācarīṣyāmi iti |

[16] tad evam vivicya procyate sma—bho bhāṭṭāra-caraṇāḥ ! samavadhīyatām | yad-avadhi
tām devarṣi-mukhāt tathā mad-unmukhām āsrauṣam, tad-avadhi niravadhi mayāpi manas
tac-cintāyām śrauṣaṭ-kṛtam | yataḥ—

bhajanīyānām bhaktā
guṇam anuyāntīti sarvataḥ khyātiḥ |
bhakta-guṇān anuyātur
mama tu hareḥ sphaṭikādrivad vṛtīḥ ||10||

[17] tasmāt tasyāḥ samuddhāraḥ sarvathā kāryaḥ, paścāt tu kārya-gatyā yathāvad vicāryam
iti |

[18] tad evaṁ vivicya nijam utkaṅṭhitam atiricya dvijena saha ratham āruhya tad-
vivāhāvasaram samūhya sa svayam eka-rātra-mātreṇa vidarbha-garbha-gaṁ kuṇḍina-puta-
bhedanam prāpa | gamana-samaye tu keṣāñcid atra sammatih syāt, keṣāñcin na ceti bhīyā
hriyā ca saṅkarṣaṇam api na saṅkalayati sma, kintu tad-avasthehaḥ Pradoṣa eva pratasthe |

[19] atha kuṇḍinam āsādy puṇḍarīkākṣaḥ putra-matam āśritya vidarbha-kṣity-
adhipenārbdam uddhavam uddharṣam dadarśa | kramāt kalita-jāmāṭṛtā-gatiṁ cedipāgatim
cāvagatavān | tad-anantaram tasmin vara-samāgamāvasara-samucitatayācita-bharam
bhīṣmakādaram tad-avadhāraṇa-kṛte māgadhādi-samāharam cāvalokitavān |

[20] atha vraja-rājaḥ sa-sambhramam papraccha—tarhi vatsaḥ katham tat-samīpata ekākitayā
tasthau ?

[21] dūtāv ūcatuḥ—
ari-koṭīr avagaṇayad vraja-nṛpa tejaḥ sutasya jānītha |
yadyapi vāraṇa-cakre harir ekākī bibheti kim tad api ||11||

[22] vrajarāja uvāca—paścād api kaścit tam anu na gataḥ ?

[23] dūtāv ūcatuḥ—anyo nānugacchatu nāma, śrīmān rāmaḥ katham nānugacchet ? sa khalu
vraja-kṣīra-nīradhi-janmā snigdhatām katham tyajatu | yat-sambandhāt tat-pattana-jātās ca
kecana snigdhatām yātāḥ ? tathā hi—

ekam kanyā-haraṇa-vidhi-kṛte kuṇḍinam prāptavantam
śrutvā rāmaḥ svam anujam atha tam tatra śatrūdyamam ca |
snehāmbhodhi-vraja-janu-rucita-snigdha-bhāvena digdhaḥ
śaṅkātaṅkī kaṭaka-ghaṭanayā sajjitas taj jagāma ||12||

[24] atha sarve'pi yādava-grāma-rāmayos tāratamyam manasi-kṛtya procuḥ—

janmanā saha yaḥ premā syād eṣa nirupādhiḥ |
āgantukas tu sopādhiḥ katham tat-tulanām vrajet ||13||

[25] vrajarāja uvāca—tatas tataḥ ?

[26] dūtāv ūcatuḥ—gate ca tatrāgraje lajjite cāvaraje śrīmān agrajas tu roṣam anu tāmra-
tanur-auśadhīśavad uditas tena stenammanyena samam kiñcid api noktavān | sarvaiḥ saha
tam parihārya tu sthitavān |

[27] vrajarāja saharṣam uvāca—sa tu brāhmaṇaḥ kutra gatavān ? tasyā vā sva-dharma-nāśa-
trāsam marmaṇi sprśantyās tam eva gatiṁ parāmśantyā matiḥ kām gatiṁ gatavati ?

[28] dūtāv ūcatuḥ—vipraḥ sa ca bandhyānunītir ajanīti vibhāvya nija-bhāvya-śubham
sambhāvya sarvām rajanīm jajāgāra | sandhyāta eva sā sandhyāta-viprāgamanā | ātma-cāpalam
eva ca phala-nikāra-kāraṇatayā vicārād anusasāra | punaś ca śvo-bhāvini tvam ajitety ādinā
tam prati prathitaḥ sa ca khalv avasaraḥ samprati ca nāsasāra | kāla-yāpaś ca mayā durāpa iti
parāmamarśa | tathāpi panthānam paśyantī tatrākramatayā manaḥ saṁyamayantī mūrdhānam
namayantī parasparam kṛta-saktī danta-paṅkti nispīlya dhairyam kalayantī salila-dhārā-bila-
vilokane nimīlya kṣaṇa-katipayam gamayāmāsa | tathāgamayamānāyām api tad-
asahamānāyām anukūlena śubha-mūlena vidhinā vāma-nayana-bhujor vaṅghri
spandayāmāsa | spandite ca tasminn asāv unmīlita-manā netra-yugalam unmīlayāmāsa |
unmīlite ca netra-yugale tam eva vipram kṣipram puro bhuvī pratyakṣicakāra | pratyakṣikṛte
ca tasmin sandigdha-manās tan-mukham sukha-snigdham ikṣamāṇā hṛc-cakṣuḥ-kañjantaḥ-
kam āsādy sadya eva jalavad āsit |

kim ca—

kṣmā-devān muraripu-saṅga-vāsitaṅgād
āmodam sapadi vidarbhajā bhajantī |
sānantam sarabhasam antar āpa harṣam
yal-lomnām kulam api cātulam jaharṣa ||14||

[29] tathāpi pracchannatayā tam papraccha | pṛṣṭhas cāsau harer aṅgikāraṁ tat-saṅgitayā pathāgamyā-ramyaṁ rathāvatāraṁ cātmanaḥ spaṣṭam ācaṣṭa | ākhyāte ca sarva-stutam api vastu prastuta-tad-dānopayogi na syād iti tam eva gurū-kartuṁ puru namantī sva-mūrdhānam iva samarpitavatī | tataś ca—

saptama-rāsiga-rāhor iva śiśupālasya dūragasyāpi |
dadhatī sphuraṇaṁ bhaiṣṁī vidhu-tanur iva tena muktāsīt ||15||

[30] vrajarāja uvāca—rāma-kṛṣṇau tatra nijāgamane kaṁ vyājam ājahratuḥ, tayor api rājā kathaṁ vyajahāra ?

[31] dūtāv ūcatuḥ—tad-vivahana-vahala-kutūlam eva tābhyāṁ chalatayā vilambitam | tatas tayor api tatrānumodākarṇanād āmodād atithim prati kathitāṁ pūjā-prathitim sa ca prathitavān |

[32] vrajarāja uvāca—atithi-mātra-buddhitā ced udāsīnatā paramasyāvasīyate, tarhi manye tat-pura-vāsinaḥ sarva eva sa-rāme tasminn udāsīnā evāsan |

[33] dūtāv ūcatuḥ—nahi nahi | sa eva kevalas tatra duṣputra-kumantraṇa-mūla-yantraṇayā nānukūla āsīt | lokas tu tatra śokam eva samavāpa | yatas tu yatas tataḥ sarva eva samuditya nitya-samudity-aniśa-sukha-sañjanam tan-mukha-nīla-kañjam anu mādhuri-dhārā drg-añjalibhiḥ pibann idam jagāda—

etasya bhāryā bhavituṁ rukmiṇy arhati sarvadā |
asau cāsyāḥ patis tatrāpy eva-kāraḥ pade pade ||16||

kiṁ ca—

yad bhūtam yac ca bhavyam bhavad api yad alam puṇyam asmākam asmān
naivāśmaḥ sauhyam ātmany api tu param idam prārthanā-śarma kurmaḥ |
he dhātaḥ prāṇa-bhājām sakala-phala-pate so'yam ambhoja-netraḥ
śrī-rukmiṇyāḥ karābjam kalayatu balavān nyāyato'nyāyato vā ||17||

[34] vrajarāja sa-vrajaḥ sānandam uvāca—tatas tataḥ ?

[35] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca prātar vidheyam vidhāya nandita-manā dvārakā-gamanānujñāpanārtham iva vandita-guru-janā tad-upadeśāt tu sā kanyā himavat-kanyārcanāya kṛtābhiniveśā dhṛta-veśā sahacaribhir bhrātr-grha-caribhiḥ pitṛ-bhāryābhiḥ sva-kulācāryābhiḥ kiṅkarī-nikaraiḥ kañcuki-prakarair dhṛta-khaḍga-carmādi-sampatti-pattisandohaiḥ praśasta-śastrādṛtatayā kṛta-hayārohāiḥ sarvaga-dṛṣṭi-praśasti-hasti-gata-mahā-mātraḥ śatāṅga-kṛta-yātrair vicitra-sambhṛta-vāditrair vartita-nartana-caritraiḥ pūra-varṇana-vibhāga-sūta-māgadha-vandibhiḥ śaśvad-utprekṣā-sandita-kutukekṣānandibhiḥ para-para-kramād bahir bahiḥ parivāritā hṛdi tu sva-kānta-dhāraṇāyām kenāpy avāritā sāvarodhād avarodhān niṣkramya nigamaṁ migamam api saṅgamyā dharmyaṁ tad-devī-harmyaṁ jagāma | śrī-kṛṣṇaḥ punar abhyavaskandana-trṣṇas tatra mandam mandam bahir bahir viharati sma |

[36] atha sāpi tā yathā-carcitam arcitvā tat-prasādam vapuṣi manasi ca citvā tasyā grham hitvā ratna-mudrā-śobhā-kareṇa kareṇa sakhī-karam grhītvā bahir nirjagāma | nirgacchantīm ca tām atha kunda-koraka-dantīm deva-māyā dvidhā-kāyām nicāyayāmāsa—kṛṣṇa-bahirmukhān prati māyā-mayī | tad-antarmukhān prati tu taj-jāyā-mayīti | yatra pūrvam tac-chaktyā mūḍhā babhūvur uttare tu tad-bhaktyā mūḍhayām babhūvur iti sthite śrī-kṛṣṇe ca sarvasmād unnatam ratham adhiṣṭhite tayor vara-kanyayor vara-janatā-dṛṣṭi-sūnyayor anyonyam īkṣaṇam api vilakṣaṇam jātam |

[37] jāte punar īkṣaṇe—

rathārohe kārye miśa-cita-vilambām svam anu ca
sphuran netra-prāntām nrpa-duhitaram sa-drava-rathaḥ |
tathākārṣit kṛṣṇo'py amanuta yathā dūra-janatā

dhvaja-draṣṭrī kṛṣṭvā nayati garuḍas tām drutam iti ||18||

[38] tām grhītum āgacchati | grhītvā gacchati ca tasmin—

te mugdha-buddhikacarā magadhādhipādyāḥ
saṅkhyātigā hari-ratha-dhvani-cetitās ca |
tan nohitum samaśakan nanu so'yam asmin
karhy āgataḥ kva nu kadā gatavān itīttham ||19||

[39] jāta-vidhāne punar anusandhāne—

krūra-krenkāra-dundundum iti parinudad-dundubhi-dhvāna-bṛmhad-
dhreṣāyug-bṛmhitāti-prakaṭa-ratha-ghaṭatkāra-koṭi-prakāraḥ |
senā-sāraḥ sa mṛgyan nṛpa-duhitṛ-hṛter vartma-tad-dhṛc-chatāṅga-
cchinna-dviṭ-kūṭa-labdha-cchadanam anusaramś cābhido dūyate sma ||20||

yadyapi te'py abhiyuyujūḥ prādhanikān śrī-hares tathāpi tu na |
varṇyā yata unmādād abhisimham pheravo'pi gacchanti ||21||

yadyapi nava-samvalanā kula-janitā hrīta-cittā sā |
tad api pratibala-bhītā priya-mukham āliṅgad-iṅgi-netreṇa ||22||

yadyapi mama mahimajñā, tad api ca bhītābalā-svabhāvena |
iti harir upacita-karuṇam, vacasā sahasāpy asāntvayad dayitām ||23||

abhyayur arayo vṛṣṇīn, mumucur bāṇāmś ca teṣu tat satyam |
kintu prabala-samīreṣv ambho-mug-vrāta-tulyatām yātāḥ ||24||

yadavo dadṛśuḥ spaṣṭam, teṣām pṛṣṭhyānupāsaṅgāt |
citram te punar eṣām, sthitim api nājñāsiṣuḥ svāṅge ||25||

kaukṣeyaka-samudāyas teṣām āsīt parārdha-mūlyārhaḥ |
kintu yathā kṛpaṇānām arthaḥ koṣād aniṣkrāntaḥ ||26||

api bahu patitam yuddhe nāsocamś te caturvidham kṛtakam |
nija-vapur urvaritam yat tasmād evātulam dadhuḥ śarma ||27||

dviṣatām ati-bhaya-bhājām yadu-rājānudravād dravatām |
deha-stoma-vighaṭṭaḥ, sphuṭam āsīt dyogateḥ kṛte ghaṭṭaḥ ||28||

kecid drṣṭa-kabandhā, dūram vidrutya sambhrāntāḥ |
mastaka-mastam kim iti nyastam hastam vyadhus tatra ||29||

hārīta-dāram ivāmuḥ caidyam saṁsāntvya te celuḥ |
utsāham visrjantaḥ samprati karmandinām vādaiḥ ||30||

vārān saptadaśāham, jigye hariṇātha tam sakṛj jītavān |
paśyata tad api samam mām iti māgadha-vān na kam prahāsayati ||31||

saptadaśāham samarān, jigye'ṣṭādaśam amuḥ parājigye |
iti māgadha-vāg-bhrāntā, samprati tasmin parājaye svasya ||32||

[40] tad evam sthite'pi teṣām duravasthite rukmavāms tu taiḥ sahāpadrutavān api sphūrjad-
ūrjasvala-vajra-nipāta-prajvalita-tāla-saṅghavad-drṣyamānānām amaṅgalānām teṣām eva
purataḥ pratiśrutavān—rukmiṇī-hartāram rukmiṇīm avijitya na nitya-grham eṣyāmīti |

[41] teṣām vacasi punar asmākam akasmād ekam sukham jātam | halāyudha-pitrā
svaputratayā khyāpitam api tam tava putram te gopatayā vadantas tan na pratiyanti | kṛṣṇasya
ca tena santoṣa-poṣa evādrṣyata iti |

[42] vrajarāja uvāca—tatas tataḥ ?

[43] dūtāv ūcatuḥ—rukmiṇas tāvad asamikṣyākāritāstām | teṣām api klībatātīva dṛśyatām | tathāpi yad-anugata-palāyanatayā paramāsīn na tu valāyanatā, yato hariṇa-hṛdayā eva te babhūvur na tu hari-hṛdayā iti |

[44] vrajarāja uvāca—tatas tataḥ ?

[45] dūtāv ūcatuḥ—rukmiṇī tu nirvidya nirvidya-janān iva tān hitvā nijam akṣauhiṇī-mātram gṛhītvā kṛta-yātras tasyāpy ananuvartamānatām vikṣya sahāyīkṛta-kevala-nija-gātraḥ punar gātram apy anuvartitum aśaktam samikṣya pralāpa-mātram tad-anuśaktam pratikṣya tiṣṭha tiṣṭheti nija-prṣṭhamāmsādatayā dūrād ahvāsta | kṛṣṇas tu pūrvam svaratha-nirghoṣa-gilitam tad-ratha-nirghoṣam aśṛṇvann eva gacchann āsīt | śrutvā tu dhṛta-stambhārambha-mātre tasmin guṇa-pātre rukmiṇī mukhād doṣāropān kārmukāt tu ropān sasarja | kṛṣṇas tu smitena tāvad doṣāropān apasārya yoga-māyā-maya-kavaca-maya-tvacā tu ropān apasārayāmāsa |

atha rukmiṇī-pateḥ śarāḥ punkham anu rukmiṇaḥ santas tasya rukmiṇaḥ spardhayā kila tejasā vardhamānā yugapad eva kodaṇḍam dhvaja-daṇḍam api khaṇḍitavantaḥ | tadvad eva sahasā saha-sārathim asyāvayava-cayam haya-catustayam api spaṣṭam yugapad eva daṣṭam sṛṣṭavantaḥ | rukmy eva tu tat-tat-krama-valanayā dṛṣṭavān | yac ca kaṣṭād anyad-dhanuḥ parāmṛṣṭavān | bāṇān api viśṛṣṭavāms tatra tatra kathā tathāsīd iti sīdan punas ca tadvad eva viśīdann ātmanā samarāya saṅghatitānām pariḥa-paṭṭīsa-śūla-varma-carmāsītomarāṇām api gatim prati tathā durgatim āsīdan, vidīrṇa-śatāṅgaḥ śīrṇa-śatāṅgād avatīrṇavān |

[46] tad evam—

javād arathinam kṛtvā tam tadā rathinaḥ svayam |
hitvā rathikatām śārngī drutaṁ dudrāva rudravat ||33||

[47] atha ye rukmiṇī bhārma-nirmita-citra-vicitra-khaḍga-carmaṇī gṛhītavāms te'pi tadā gamana-stambha-vipralambhanārtham cakrapāṇinā tilāsa eva kṛtvā cakrāte, na punar akhilaśaḥ | kṛtta-khaḍga-carmā cāsau hata-śarmā nija-khaḍga-sambhinna eva ca cikīrṣām āse, na punas tasmād bhinnāḥ |

[48] vrajarāja uvāca—tatas tataḥ ?

[49] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca yoṣid-ākṛti-jām prakṛtim anukṛtavatī sā rukmiṇī lajjām apy asajjantī dainya-caryayā sāhāyām ācarya nija-sodaryam rakṣitavatī | kintu tasya dhṛṣṇajāt prāṇa-ghātanād api balavad yātanākaram kautukāntaram kṛṣṇena labdhāntaram akriyata |

[50] sarve ūcuḥ—kathyatām, tat kim ?

[51] dūtāv ūcatuḥ—yat khalu hata-darpa-sarpam iva tam apasarpaṇā-samartham karpaṭī-bhūta-tat-paṭibhir eva vaṭibhir iva kapaṭinam paṭiyān asau tathā vadhārtham iva bandhanena ghaṭitavān, yathā balī cāsau na tad-viralikartum śaśāka |

[52] tataś ca rukmiṇī-prārthanayā labdha-kṛpābhāsaḥ sa khalu jita-candrahāsaś candrahāsa-vikṣepa-kṣepim aśikṣayā tasya mūrdhany adrādhikāṭavyām adhimadhyamadhyam yukānām adhvana iva navyān sa-vyāpa-savyānusṛta-vicchedān kṛtavān |

[53] tad evam varṇyamānam ākarṇya vraja-sabhāsatsu hasatsu punar dūtāv ūcatuḥ—
śrūyatām tasmin nāsikāyām chinnāyām dukūla-kṛtārjana-mārjanam iva balabhadranukūlatā |
yāvad rukmiṇā saha jita-rukmiṇīkasya yuddham udbuddham | tāvad balabhadrādayas te
janyāś cājanyam janyam ca janayantīs tat-kāṭaka-ghaṭā vidrāvayantaḥ sthitavantaḥ | yadā
cāsau baddhas tadā balabhadraś ca tatra sambaddhaḥ | sambadhya ca tatra tam badhyam iva
baddham dṛṣṭvā karuṇām iva sprṣṭvā bandhanam sprṣṭvā bandhanam kṛṣṭvā kṛṣṇam kila
muhur upālabdhavān | tad-viklava-dhūtām vadhūm api śikṣayā sandhukṣitam vidhātum
ārabdhavān |

asādhv idam tvayā kṛṣṇa kṛtam asmaj-jugupsitam |
vapanam śmaśru-keśānām vairūpyam suhṛdo vadhaḥ ||

maivāsmān sādhy asūyethā bhrātur vairūpya-cintayā |
sukha-duḥkha-do na cānyo 'sti yataḥ sva-kṛta-bhuk pumān ||
bandhur vadho-'rha-doṣo 'pi na bandhor vadham arhati |
tyājyaḥ svenaiva doṣeṇa hataḥ kim hanyate punaḥ ||
kṣatriyāṇām ayaṁ dharmāḥ prajāpati-vinirmitaḥ |
bhrātāpi bhrātaram hanyād yena ghoratamas tataḥ || [bhā.pu. 10.54.37-40]

[54] vrajarāja uvāca—tatas tataḥ ?

[55] dūtāv ūcatuḥ—tatra rukmiṇī saralā balānuśikṣitam evānusarati sma | rukmī tu
bandhanād api tad-vacanānusandhānāt pratyuta duḥkhānubandhāvṛta-manā babhūva |

[56] vrajarāja uvāca—paścād asau kva gataḥ ?

[57] dūtāv ūcatuḥ—paścāt tu rāmeṇa nikāmaṁ muktaḥ san na sann asau hatāvaśeṣaṁ sva-
sainyam eva viṣaṇṇatayāsannavān |

[58] sarve procuḥ—sa khalu khalata-rūpyaḥ kathaṁ sa-vairūpya eva tatra gataḥ ?

[59] dūtāv ūcatuḥ—rāmas tu dvipādyam daṇḍam eva pratipādyam kurvann api tasya kīrtiṁ
rakṣann iva divākīrtināmuṇḍa-mukham akhaṇḍam muṇḍayitvā taṁ tīrtha-pathenāgatam iva
rathena prasthāpayāmāsa | sa tu svabhāvataḥ kṛṣṇa-śatrutā-dhṛṣṇaktayā durāśayā madhyata
evālayam vidhāya tam adhyāsāmāseti | kathāpi khalu pāpānām alam aśreyase bhavet | ity alam
tat-prasaṅgena |

[60] vrajarājaḥ papraccha—kṛṣṇaḥ samaṅgalam ālayam āyayau ?

[61] dūtāv ūcatuḥ—tad-āgamanānantaram eva pūrva-pūrva-tat-tad-uddhava-dvārā śravasi
samavāpya taṁ tam āvābhyām anujñāpya ca drutam atrāpyate sma |

[62] vrajarājaḥ papraccha—vivāha-nirvāhaḥ kim sampannaḥ ?

[63] dūtāv ūcatuḥ—nahi nahi, kintu śaithilyam eva dṛśyate | tat-kāraṇam tu pūrvam eva
kṛtāvadhāraṇam | tathā hi—

uddhava-mukha-sukha-jātam tādṛśa-sandeśa-jātam ātatyā |
katham atha vivahed aghajit tasmin na vaheta ced vidhiṁ bhavatām ||34||

[64] atha tad etad vicārayatsu vraja-sabhāsatsu dvārakā-deśataḥ kaucid ānakadundubhi-
kiṅkarau parau sandeśa-harau śrī-vrajarāja-caraṇa-rājīvaṁ saṅgamyā praṇamyā tat-kuśala-
praśnam anugamyā nivedayāmāsatuḥ—deva ! śrīmad-asmad-deva-nivedana-patram idam
ādīyatām iti |

[65] vrajarājaḥ sādaram tad ādāya vācayati sma, yathā—svasti sadā mad-ānanda-
sandhuḥṣaṇa-sakṣaṇa-bandhu-varaṁ śrīman-nanda-nāma-śubha-kandam amandam āliṅgann
ānakadundubhir ayam ahaṁ sa-praṇayam nivedayāmi |

putre tāvakatā tu māmakatayā bhedaṁ na vindet kvacit
tattvaṁ vetsi ca vedmi ca svayam ahaṁ ko'py anyathā manyatām |
tasmād yadvad imaṁ kara-graha-kṛte yācāmahe te vayam
tadvad yūyam api svahasta-lipibhir yācadhvam addhā muhuḥ ||35|| iti |

[66] tad etad vācayitvā vrajarāja uvāca—bhadram anayor bhājanam yojayata | paścāt tu
sadeśa-rūpaṁ sandeśam dāsyāmaḥ |

[67] atha punaḥ sarve saṅgamyā ramyam idam vicārayāmāsuḥ—yadyapi satya-saṅkalpasya
tasya vrajāgamana-saṅkalpaḥ kadācid vyabhicārāya na kalpaḥ syāt tathāpi yāvad vipakṣa-
pakṣa-kṣapaṇam vilambam evāmbeta | tac ca na pratipadyate, kadā samutpadyate | tatra sati
rāmasyāpi grhāramatāyāṁ jātāyāṁ kumārasya tu tasya tāvat kumārātā-sthitir na sukumārā
bhavati | svayam ca tena yad etan-miṣṭam asmān pratyupadiṣṭam |

yāta yūyam vrajam tāta vayam ca sneha-duḥkhitān |
jñātīn vo draṣṭum eṣyāmo vidhāya suhrdām sukham || [bhā.pu. 10.45.23] iti |

[68] tac cedam api vedayati—

yāvata suhrdām sukham bhavati tāvad api vidheyam iti |
tad-antaḥ-pāti cedam svasya yadu-kṣatrajatākhyāpanādi ||36||

[69] tad anyathā tu teṣv ekatāpatty-abhāvāt tat-tad-gaty-antaram na sidhyati | tasmād
vasudevād iva dvayam api tad-artham prārthayāmahe iti |

[70] atha vrajeśaś ca sandeśam imam likhitavān—svasti samasta-sukha-nirmañchaniya-
mukha-suṣamābhara-śrīmad-vatsa-varam āliṅgan so'yam iṅgitam yācate—

vatsa tvam vetsi cittam mama tu yad-abhidām sūra-putreṇa manye
tasmāl lipsām tadyām racayasi khalu yām tām madyām avehi |
evam ced anyathā syād bata katham abhitas tvan-mukhāmbhoja-lakṣmī-
śūnyam dāridryam etac ciram iha viśahe hā sahe naiva naiva ||37|| iti |

[71] tad etaṁ sandeśam ādāya sandeśa-harayos tatra gatayoḥ katicid dinān atikramya yathā-
pūrvam vraja-dūta-dvayam āvavrāja | āvrajya ca pūrvavat kuśalam śrāvayitvā tatra vṛttam
vṛttam śrāvayāmāsa |

[72] tatra vrajarājaḥ papraccha—kathayataṁ tataḥ param kim jātam ?

[73] dūtāv ūcatuḥ—

yadā bhaval-lekha-viśeṣa-patrikā
vilokitā gopayate sutena te |
tadā nijāsreṇa lipir vilopitā
tad-artha-lakṣmīr adhiropitā hr̥di ||38||

[74] vrajarājaḥ sāśram uvāca—tatas tataḥ ?

[75] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca tvad-urikṛtam urikṛtam ca pāṇi-pīḍanam, yathā—

yasmin dhāmani geḥa-geḥa-visarad-vādyam dyuṣad-vādanam
sindhūllola-vimarda-nardanam api prābhūn mithaḥ-spardhanam |
tasmims tad yadu-kuntī-kekaya-kuru-krānte vidarbhānvite
bhaiṣmyāḥ pāṇi-nipīḍanam bhṛśam agād uddharṣam uddharṣajam ||38||

[76] vrajarājaḥ papraccha—vidarbhā api kṛta-sandarbhā jātāḥ ?

[77] dūtāv ūcatuḥ—tataś ca tad-urikṛta-jātāḥ, kintu bhīṣma-putrān vinā |

[78] vraja-rāja uvāca—sa khalu bhīṣmaḥ katham āgantum lajjām na sajjati sma ?

[79] dūtāv ūcatuḥ—sajjati sma, yasmād ānakadundubhyādīnām yatnasya kanyā-ratnasya ca
vyarthībhāva-bhaye sajjati sma |

[80] vraja-rāja uvāca—tataḥ kila vara-kanyā-pakṣayoḥ sapakṣayor akhilyor milanam eva
jātam |

[81] dūtāv ūcatuḥ—bādham | yena bādham eva tan-mahe nirvyūḍham, kintu bhavantam vinā
nāsman-manah śantamam samavāpa | tad alam tad-varṇanayā |

[82] tad evam ākarṇya vaivarṇyam pūrvavat kathā-sabhāyām api bhajati vraja-rāje
snigdhaḥkṛtaḥ samāpanam āha sma—

prasū-tāta-prāya-svajana-janatā-padmam uta tan-
mahā-sampat-sadma-prakara-śata-lakṣaṁ harir asau |
bhajan nābhūd idṛk sukhada-suśamāsambhṛta-mukhaḥ
sphuṭaṁ yādṛk śrīmaṁs tava dṛg-amṛtaṁ prāpya lasati ||40||

[83] tad evaṁ ākarṇya tasya locanayo rocanam varṇam nirvarṇya sadya eva tyakta-vaivarṇyas
taṁ pariṣvaktavān vraja-rājaḥ sarvam eva roma-parvaṇā virājayann atrāsīd iti |

[84] atha vraja-vandinas tatra śrī-kṛṣṇa-darśanānandinas tad idaṁ vavandire—

vraja-madhura-mādhurī-hrasita-para-kāmanam |
manasi nṛpa-vaibhavam dadhatam ativāmanam ||
pariṇayana-vāñchatā-rahita-manasācitam |
agamad atha kaścana dvija-nirasurāhitam ||ka||

nija-nṛpati-dehajā-vacanam upasandiśan |
sa tad-udita-cāturīm amṛtam iva nirviśan ||
tam anu nijam āyayau nagara-mita-saṁmadaḥ |
avadad api tāṁ harer abhigamana-sampadaḥ ||kha||

atha sa-sukha-bhīṣmajā muhur anamada-trasā |
dvijam amukam icchatī nija-bhavikam atra sā ||
iha mahasi śailajā-paricaraṇa-dambhikā |
bhavitum atha bhīṣmajā hari-caraṇa-lambhikā ||ga||

saratha-hariṇāhṛtārucadamala-rociṣā |
ripu-nicayam ācinon malina-mukhya-śociṣā ||
magadha-mukha-sātrave raṇa-vimukha-bhāvake |
yudham adhita rukmavān asura-paribhāvake ||gha||

vyadhita khalu rukmiṇaṁ kṛta-vapana-muṇḍakam |
na parama-jitas tathākṛta-vikṛta-tuṇḍakam ||
murajid asya nirjayan sanṛpa-caya-bhīṣmajam |
agamad atha tan nijam nagara-mita-bhīṣmajam ||ṇa||

iti vividha-śātrava-prajaya-yaśasāñcitaḥ |
adhivasati sa vrajam punar akhila-vāñchitaḥ ||ca||41||

[85] atha rajanī-kathāpi prasajati sma, yathā śrī-rādhikādi-sukham api prathām avāpa |

[86] yathā snigdhakaṅṭha uvāca--yadā yadā dūtāgamanam āsīt tadā kṛṣṇa-preyasīnām api
prāyaśas tatra samāgamaḥ samabhavan na tu sarvadā, yataḥ kāścit tāsām uttara-sādhikās
tatrāsām āsuḥ | tāḥ khalu tāsām sukhāvasaram avasaram avadhāya param tāḥ samānayanti
smeti |

[87] ato rukmiṇī-vivāha-prastāvaṁ tu tāḥ sūkṣmam eva jana-śrutibhiḥ śruti-viśayaṁ cakruḥ |
kim ca, yathā śrīmaṁ vasudevaḥ śrī-vraja-rājam prati patrikām prahitavāms tathā śrīmaṁ
uddhavaś ca tāḥ prati, yathā—

hariṇā niścitam etan
na hi yādavake mayā vivoḍheti |
prāṇāms tyajati tu bhaiṣmī
jāne natarām kim āpatitā ||42||

[88] tad evaṁ tāḥ samavadhāya strī-vadhād bhītāḥ prati patrikām daduḥ, yathā—

vayam asad-adṛṣṭa-sṛṣṭam
varam ahaha sahāmahe kaṣṭam |
na tu hari-yaśasi kalaṅkaś
candramasīva kvacid bhavatu ||43||

[89] atha śrī-vrajeśitur varṇa-dūte tasya karṇayoḥ sambhūte seyaṁ lipir uddhavena rahasi
darśitā yadā, tadā tu mudā vināpi sā svīkṛteti kṛtaṁ tad-varṇanayā | sāmpratam tu
pratipadyatām—

rādhe ya evāparihārya-kāryatas
tatyāja vas tarṣaja-dharṣa-dhīr api |
sa eva sarvaṁ hṛdi kharvam ācarams
tvām aṅkam āñiya tam aṅkam ujjhati ||44|| iti |

[90] tad evaṁ śrī-rādhādīn api vigata-bādhān vidhāya sarva-sukha-prathakau kathakau vāsam
āsāditau |

mithas tadā tau praṇidhānam āgatau
rādhā-vidhū sādhu vidhūta-viklavau |
anyonyam āliṅgana-saṅga-raṅgiṇāv
ātenanatuḥ suśriyam atrakaumudīm ||45||

iti śrī-śrīmad-uttara-gopāla-campūm anu śrī-rukmiṇī-pāṇi-pīḍana-kṛīḍanam nāma
ṣoḍaśam pūraṇam

||16||